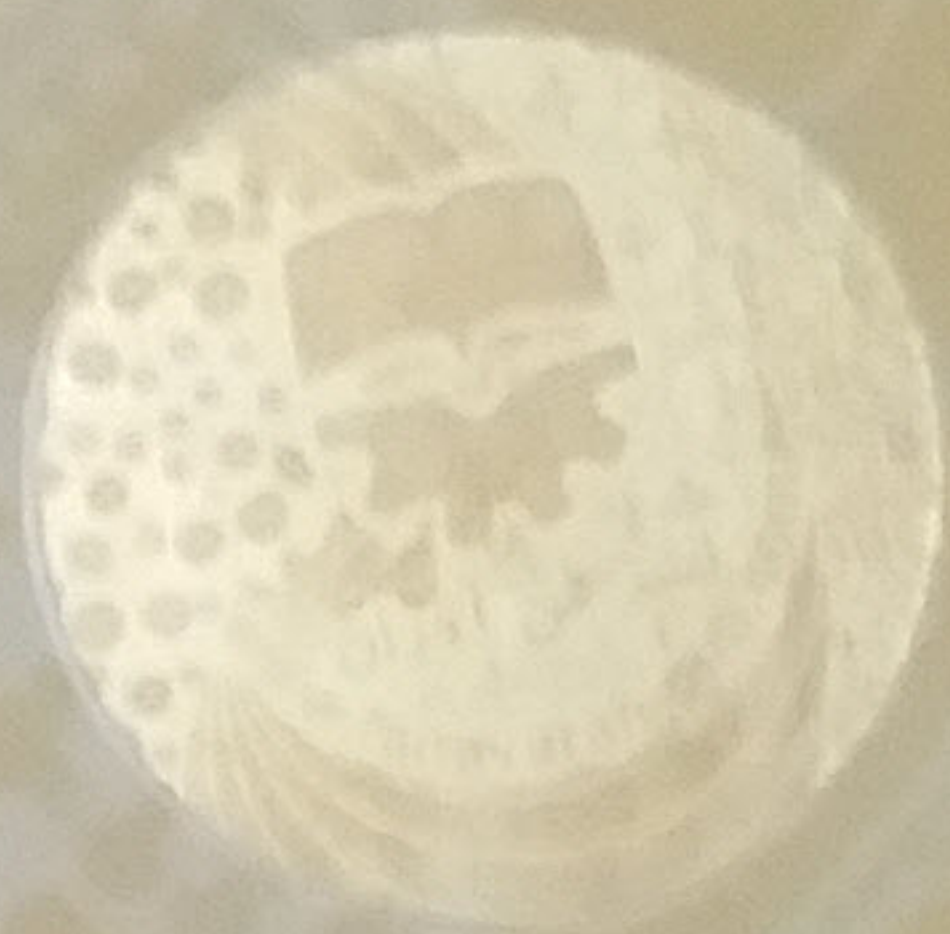
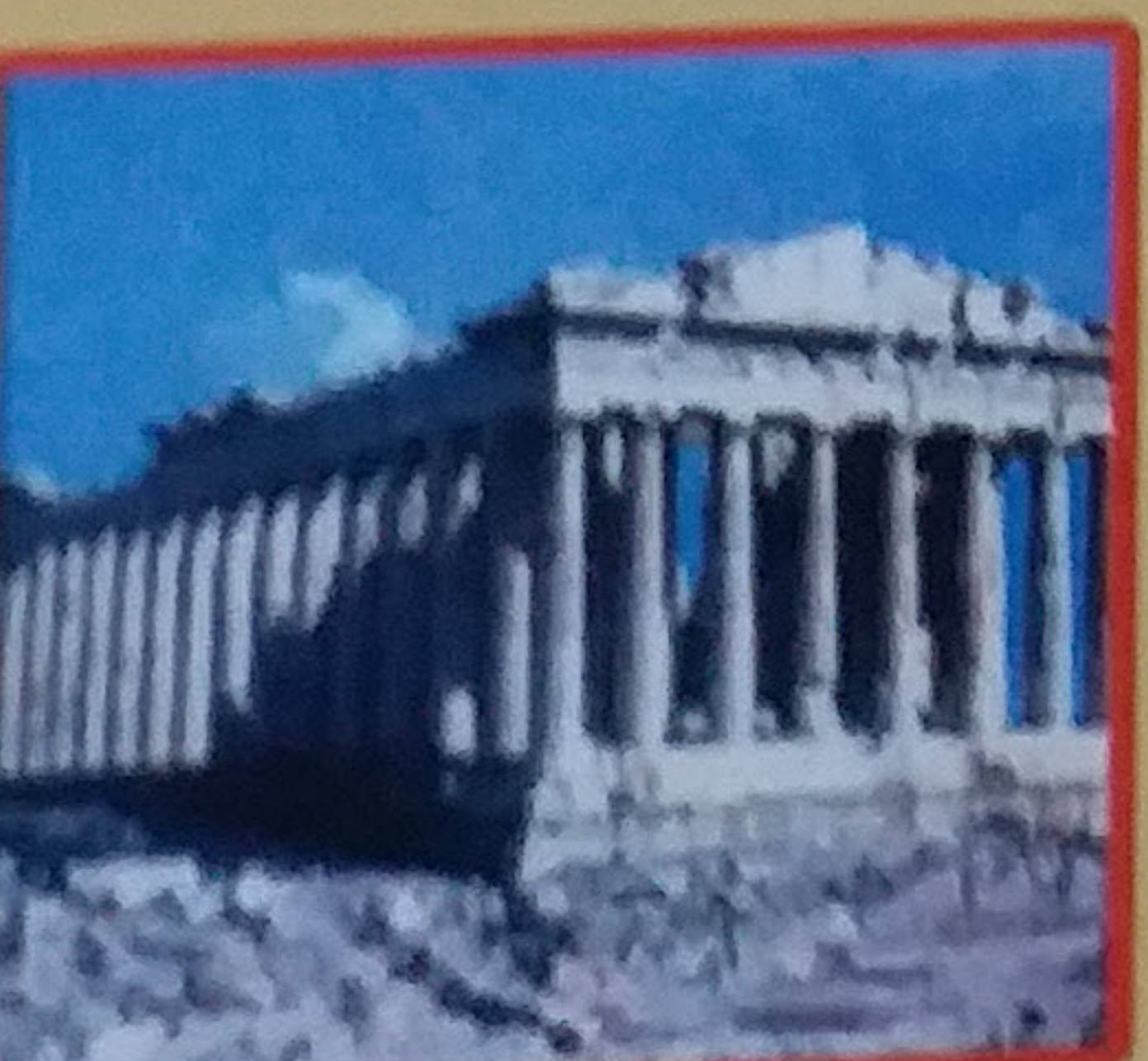
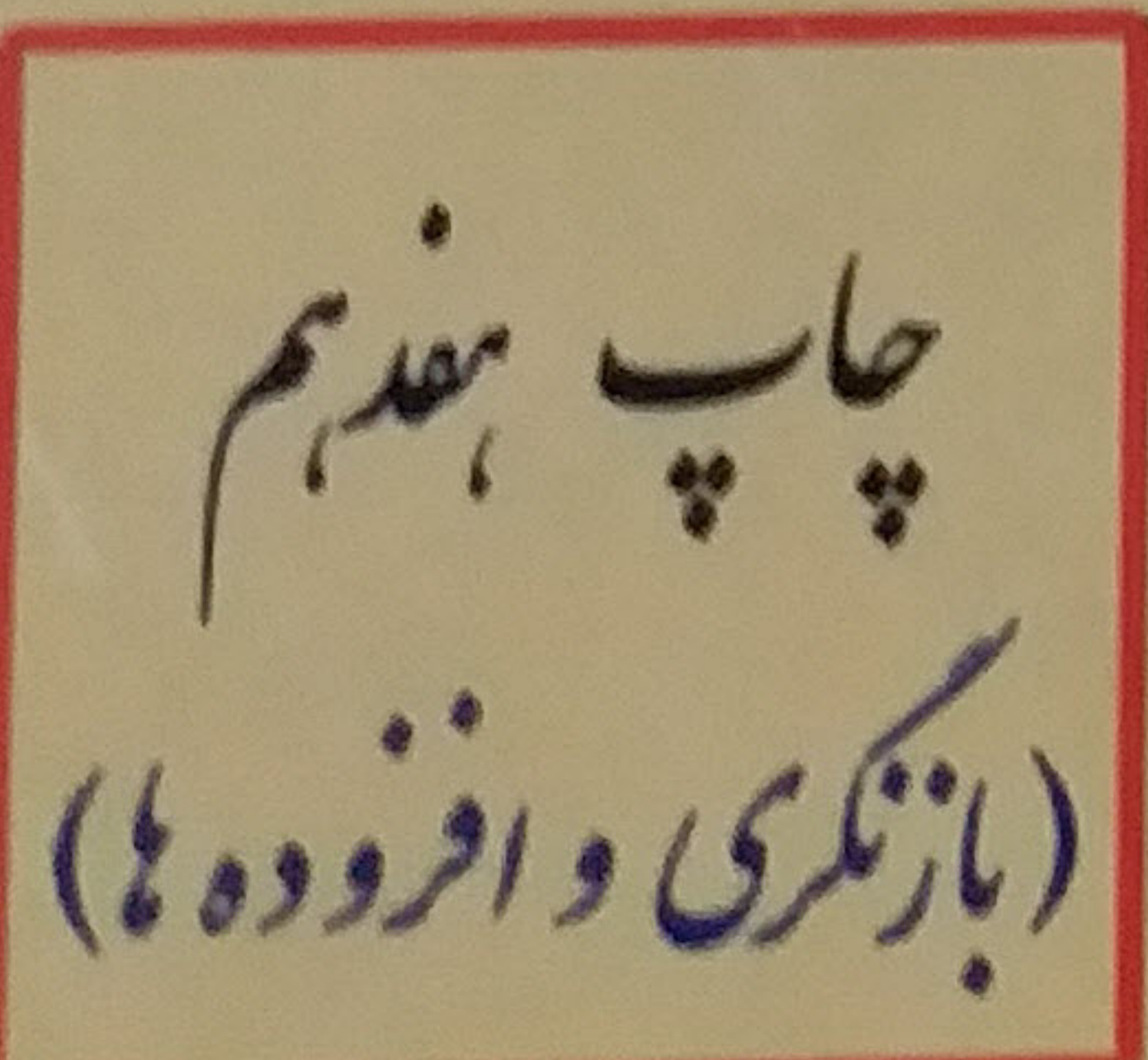
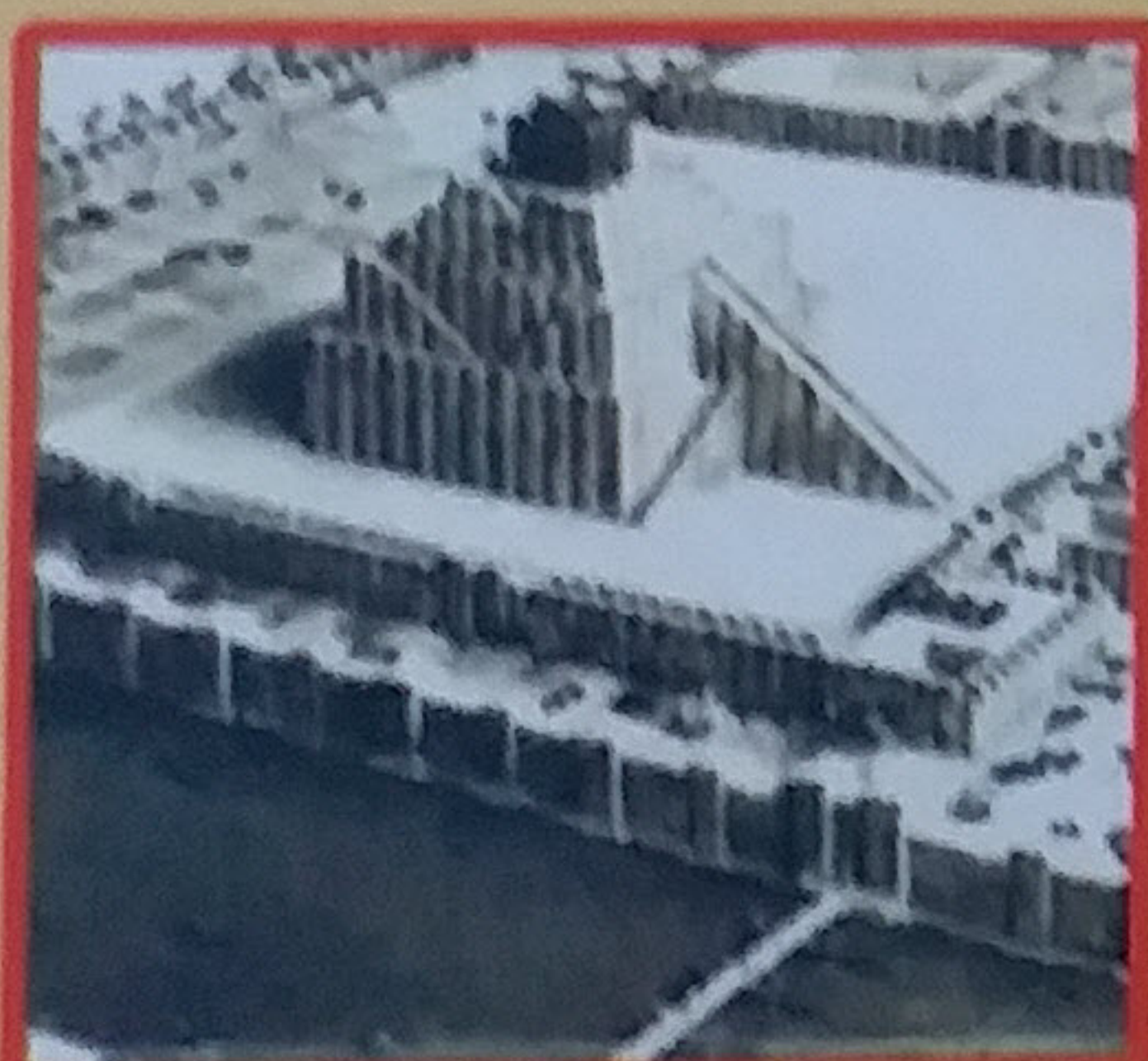
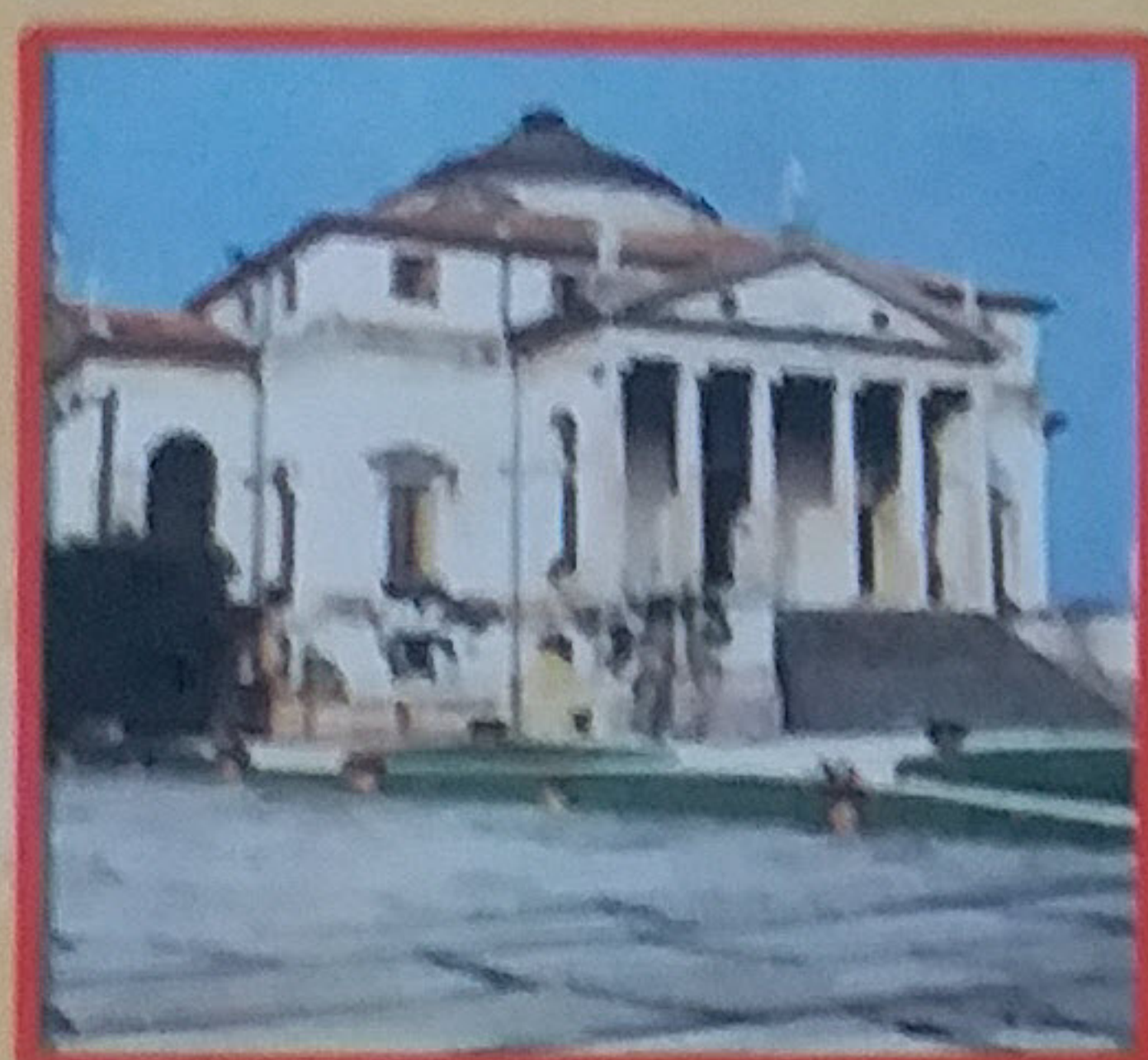
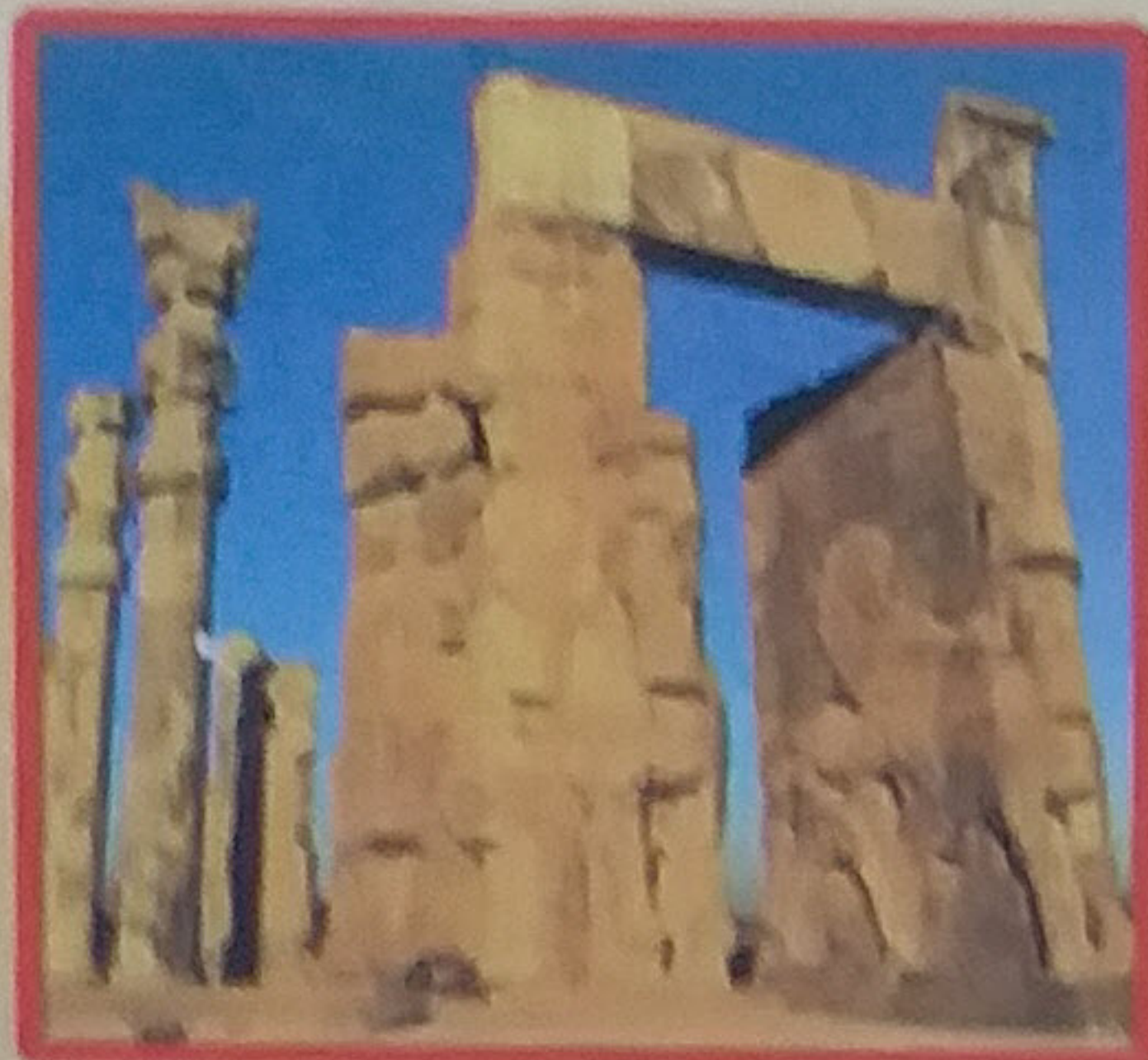

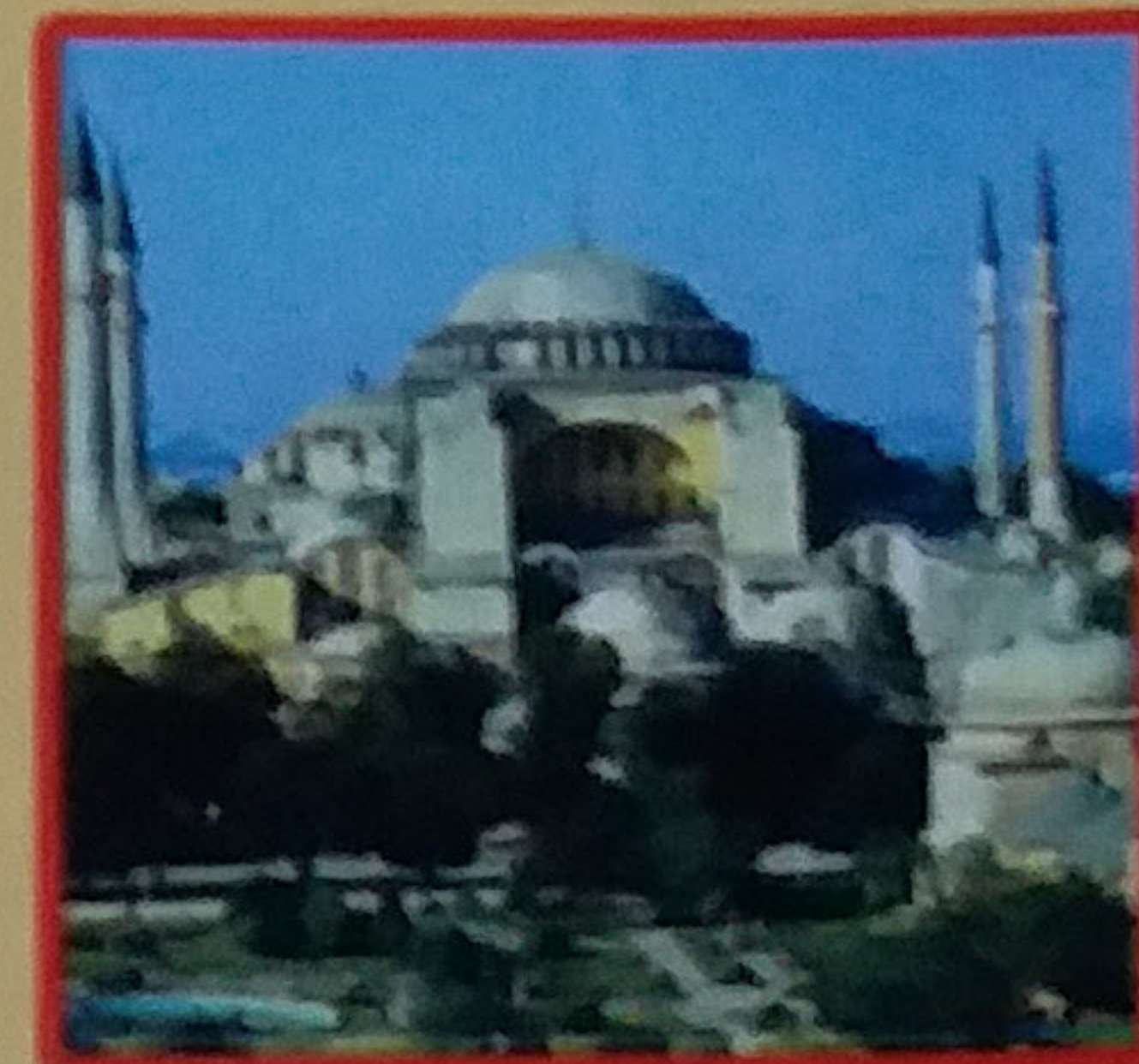
سازمان اسناد و کتابخانه ملی

آشنایی با معماری جهان

دکتر محمد ابراهیم زارعی
عضویت علمی دانشگاه بوعلی سینا

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۱	سخن مؤلف بر چاپ نهم.....
ج	پیشگفتار چاپ نخست.....
۱	فصل نخست: معماری پیش از تاریخ.....
۱۳	فصل دوم: معماری بین‌النهرین.....
۲۳	فصل سوم: معماری مصر.....
۵۳	فصل چهارم: معماری ایران.....
۱۵۷	فصل پنجم: معماری هند.....
۱۸۳	فصل ششم: معماری چین.....
۲۰۳	فصل هفتم: معماری ژاپن.....
۲۲۱	فصل هشتم: معماری امریکای میانه (اولمک، مایا، آزتک).....
۲۵۱	فصل نهم: معماری تمدن‌های اژه‌ای.....
۲۶۳	فصل دهم: معماری یونان.....
۳۰۱	فصل یازدهم: معماری روم.....
۳۳۱	فصل دوازدهم: معماری صدر مسیحیت.....
۳۳۹	فصل سیزدهم: معماری بیزانس.....
۳۵۷	فصل چهاردهم: معماری رومانسک.....
۳۸۳	فصل پانزدهم: معماری گوتیک.....
۴۱۱	فصل شانزدهم: معماری رنسانس.....
۴۳۵	فصل هفدهم: معماری باروک.....
۴۵۵	کتابنامه.....
۴۶۵	فهرست اعلام.....

حذف X

حذف X

به نام خداوند جان و خرد

سخن مؤلف بر چاپ نهم

نزدیک به ده سال از چاپ نخست کتاب پیش روی خواننده گرامی می‌گذرد. خداوند یگانه و بزرگ را سپاس گزارم که این توفیق را به من ارزانی داشت، تا کتاب آشنایی با معماری جهان با بخت و اقبال خوانندگان روبه‌رو باشد. این جای بسی خوشبختی است که تاکنون هشت بار چاپ شده است. در طی این مدت، نکته‌ها و تذکراتی از سوی برخی دوستان و همکاران به مؤلف داده شد که آن‌ها را راه‌گشا یافتم. اما فرصت بازنگری در آن هنگام میسر نبود، تا این که توفیقی حاصل شد که بازنگری کامل در کتاب انجام پذیرد.

در بازنگری چند کار مورد توجه و نظر مؤلف بوده است. نخست آن که ارجاعات کتاب در متن قرار گرفت. دیگر آن که تمامی شکل‌های کتاب جز چند نمونه که به منابع آن‌ها دسترسی میسر نشد، دوباره اسکن شدند و در متن قرار گرفتند و تعدادی نیز برحسب نیاز به نمونه‌های پیشین افزوده شدند. در نهایت علاوه بر رفع اشکالات تایپی و گاهی محتوایی، فهرست اعلام برای کتاب تهیه گردید. به هر صورت با این اقدامات تلاش مؤلف بر این بوده است که شکل‌ها و متن کتاب با کیفیت بهتری ارائه گردد. امید است که مقبول افتد.

لازم به ذکر است در این زمان که توفیق بزرگی هم نصیب مؤلف گردید تا بتواند تعدادی از آثار معماری که در کتاب از آن سخن گفته، از نزدیک بازدید کند. این مسئله در تدوین و بازنگری بسیار مهم و مؤثر بوده است. به هر صورت تلاش پدیدآورنده آن است که در نوشته حاضر کمتر خطایی اتفاق افتاده باشد.

در بخش افزوده‌های کتاب، فصلی نیز به فصول شانزده‌گانه کتاب تحت عنوان معماری آمریکای میانه (اولمک، مایا و آزتک) افزوده شد. نقصان این موضوع در کتاب

کاملاً مشهود بود. اگرچه این ادعایی است که توانسته‌ام از عهدهٔ کامل این مهم برآمده باشم و تمامی معماری آن نواحی را معرفی و بشناسانم، ولی این می‌تواند دریچه‌ای باشد برای آگاهی یافتن که در پس آن، می‌توان به شناخت افزون‌تری دست یافت.

در این میان لازم است به نقش مدیر تلاشگر انتشارات فن‌آوران آقای محمدعلی پناهنده اشاره نمایم که پیگیری‌های او را در این راه ارج می‌نهم. بردباری‌های همسر در روند این کار شایسته تقدیر است. در پایان از خانم سیما حسینی حروف‌چین و صفحه‌پرداز و آقای شهرام اردلانی مسئول دفتر صحیفه و همچنین آقای مهدی حضرتی دانشجوی معماری قدردانی می‌کنم.

محمد ابراهیم زارعی

اسفندماه یک‌هزار و سیصد و هشتاد و هشت

پیش‌گفتار چاپ نخست

پیدایش معماری به وسیله انسان به روشنی مشخص نیست. انسان که زندگی را از غار آغاز کرد و بر اثر چه عواملی به فکر ایجاد سرپناه برای خویش نائل گردید سؤالی است. از غاری که زندگی می‌کرد الهام گرفت یا از درختی که سایبانی مناسب در فصل گرما بود؟ به هر حال انسان پیش از تاریخ به هر نحو که بود موفق به ایجاد آثار معماری گردید که نمونه‌هایی از آن موجود است. هرچند که شاید آثار به جای مانده اولیه به اعتقاد برخی اثری معمارانه نباشد، ولی به نظر می‌رسد که با توجه به شرایط زمانی باید آن را اثری معمارانه محسوب نمود و از اهمیت خاصی هم برخوردار بوده است. به هر صورت پیدایش و ایجاد معماری، تحولی شگرف در زندگی بشر به وجود آورد.

ایجاد یک اثر معماری و تغییر و تحولاتی که طی قرن‌ها در آن به وجود آمده است، نیاز به بحثی مفصل دارد. آثار معماری شاخص بازمانده از تمدن‌های گذشته نیز هریک تابع شرایط ویژه‌ای پدید آمده‌اند، مانند: شرایط اقلیمی، تاریخی، سیاسی، اجتماعی، مذهبی و اقتصادی و به فراخور و کاربردی که آن اثر معماری داشته، مؤثر بوده است. لذا آثار معماری شاخص ارائه شده در این نوشته عموماً تحت تأثیر شرایط فوق‌الذکر ایجاد گردیده‌اند.

نوشته حاضر بررسی اجمالی تاریخ پیدایش و شکل‌گیری آثار معماری برخی از تمدن‌های گذشته جهان است. هرچند که تألیف و نگارش تاریخ معماری دشواری‌های خاص خود را دارد، ولی ارائه اطلاعاتی که دانشجویان و علاقمندان را به سمت مطالعات ژرف‌تر سوق دهد، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌نمود. لذا نوشته پیش‌رو هم بدون هیچ ادعایی آگاهی مختصری دربارهٔ هریک از آثار معماری حائز اهمیت در هریک از تمدن‌ها و سرزمین‌های مختلف جهان است.

هرچند که تاریخ معماری تمدن‌های جهان در کتب مختلفی به زبان‌های خارجی تدوین گردیده و از جمله آن‌ها: تاریخ معماری نوشته سربانیستر فلچر و معماری جهان تدوین تروین کاپلستون و همچنین کتاب‌هایی که بحث آن‌ها تاریخ هنر به طور عام است، مانند تاریخ هنر ه. و. جنسن و هنر در گذر زمان، به کوشش هلن گاردنر، که آثار

فصل اوّل

معماری پیش از تاریخ

پیدایش ابتدایی‌ترین نیاکان ما بر روی کره زمین را در حدود یک میلیون سال پیش می‌دانند و باستان‌شناسان ظهور انسان را بر روی کره زمین از روی ابزارهای که می‌ساخته است تعیین می‌کنند، انسان برای جبران نقایص دستگاه‌های فیزیولوژیکی خود در فراهم آوردن خوراک و جان‌پناه به وسایلی نیاز دارد و به کمک همبستگی ظریف و دقیقی که دست و چشم از راه مغز و دستگاه عصبی وجود دارد، قادر است این وسایل را بسازد (چایلد، ۱۳۶۳: ۷۵). نخستین آثاری که از انسان ابزارساز به دست آمده است متعلق به حدود ۴۰/۰۰۰ سال قبل است. البته انسان ابتدایی همه وقت می‌توانسته است ابزارهایی را به کار برد، اما ساختن ابزار، کاری پیچیده‌تر است.

در طول آخرین دوره پارینه سنگی یعنی حدود ۲۰/۰۰۰ سال پیش است که با نخستین آثار هنری انسان ابتدایی روبه‌رو می‌شویم و شگفت اینجاست، که آثار فوق در همان حالتی که هستند ظرافت و استحکامی دارند که از تازه‌کاری ناشیانه به دور است (گاردنر، ۱۳۷۰: ۳). انسان‌های ادوار کهن پیش از رسیدن به مراحل تکوین فرهنگی و زندگی یک‌جا نشینی از طریق شکار حیوانات ارتزاق می‌نمودند و با شروع فصل سرما به درون غارها پناه می‌بردند. یافته‌های درون غارها، وضعیت این دوره از زندگی آن‌ها را مشخص می‌کند. برای آشنایی بیشتر با این‌گونه آثار هنری به بررسی و چگونگی نقاشی‌های غارهای آلتامیرا در اسپانیا و لاسکوا در فرانسه می‌پردازیم:

آلتامیرا: در سال ۱۸۷۹ میلادی فردی اسپانیایی و علاقمند به آثار عتیقه، به هنگام جستجو در غارهای «آلتامیرا» مقداری استخوان‌های تراشیده و سنگ‌های چخماق و آثار ابتدایی کشف کرد. پس از ورود به غار بر روی دیوارهای داخل «غار

آلتامیرا» نقوشی را که چشم هیچ انسان متمدن تا آن زمان با آن آشنا نشده بود، مشاهده کرد. به این ترتیب اولین انسان متمدن، قدیمی ترین آثار نقاشی مربوط به ده تا پانزده هزار سال قبل از میلاد را کشف کرد (گاردنر: ۳).

لاسکوا: در سال ۱۹۴۱ میلادی در غار «لاسکوا»ی فرانسه، به طور اتفاقی آثاری پیدا شد، که بعدها یکی از با ارزش ترین آثار هنری پیش از تاریخ لقب گرفت. در اعماق این غار، به طور تقریبی ۴۰/۰۰۰ پاچه مجرای عبور آب زیرزمینی و محل سکونت مردم غارنشین بود، شکارچیان نقاش آن زمان، بر روی دیوار، تصاویر حیواناتی چون ماموت، گاو وحشی، آهو، اسب و گرگ نقاشی کرده بودند. به نظر می رسد، در اعماق تاریک این غار، انسان پیش از تاریخ برای روشنایی از چراغ سنگی که سوخت آن چربی بود، استفاده کرده باشد. در هر صورت نقاش غار تکه های گل اخرای قرمز یا زرد را به دیوارها پاشیده و یا آن ها را با چربی مخلوط کرده و به کار می برده است، و از تکه استخوانی ممکن است به جای قلم مو و یا از چوب بلندتری، برای نقاشی سطوح بالاتر استفاده کرده باشد. این آثار هنری شگفت انگیز ممکن است، با وسایلی این چنین ابتدایی خلق شده باشند (گاردنر، ۱۳۷۰: ۳۲)؛ (ش، ۱).

ش، ۱: تصاویر نقاشی شده توسط انسان پیش از تاریخ (جنسن، ۱۳۶۸: ۱۳).

سبکی که نقاش پیش از تاریخ برای نشان دادن حیوانات به کار برده، بسیار طبیعی است، زیرا حیوان را با شکل و حرکتی نشان داده که طبعاً آن چنان بوده است. این مسئله نشانگر این واقعیت است، که انسان غارنشین دارای حافظه خارق العاده ای بوده و حیوانات را به طور بسیار دقیقی مورد مطالعه قرار داده است. تا آن جا که توانسته تصاویر حیوانات را براساس مشاهدات قبلی خود در داخل غار با چنان دقت بر دیوار

معماری پیش از تاریخ ۳

رسم نماید که با دوربین‌های عکاسی امروزی قابل رقابت است. هنرمند پیش از تاریخ در انتخاب موضوع و سوژه نقاشی، دقت و سلیقه مخصوص به خود داشته است. او آن‌چه را که مشاهده کرده، بر روی دیوار ترسیم نموده است. شکارچی هنرمند از وضع طبیعی دیوارها استفاده‌های شایانی کرده، و موضوعات نقاشی خود را منطبق با پستی و بلندی روی دیوارها به وجود آورده است، به طوری که اشکال خلق شده، اکثراً با برجستگی‌های دیوار انطباق کامل دارد (جنسن، ۱۳۶۸: ۱۳).

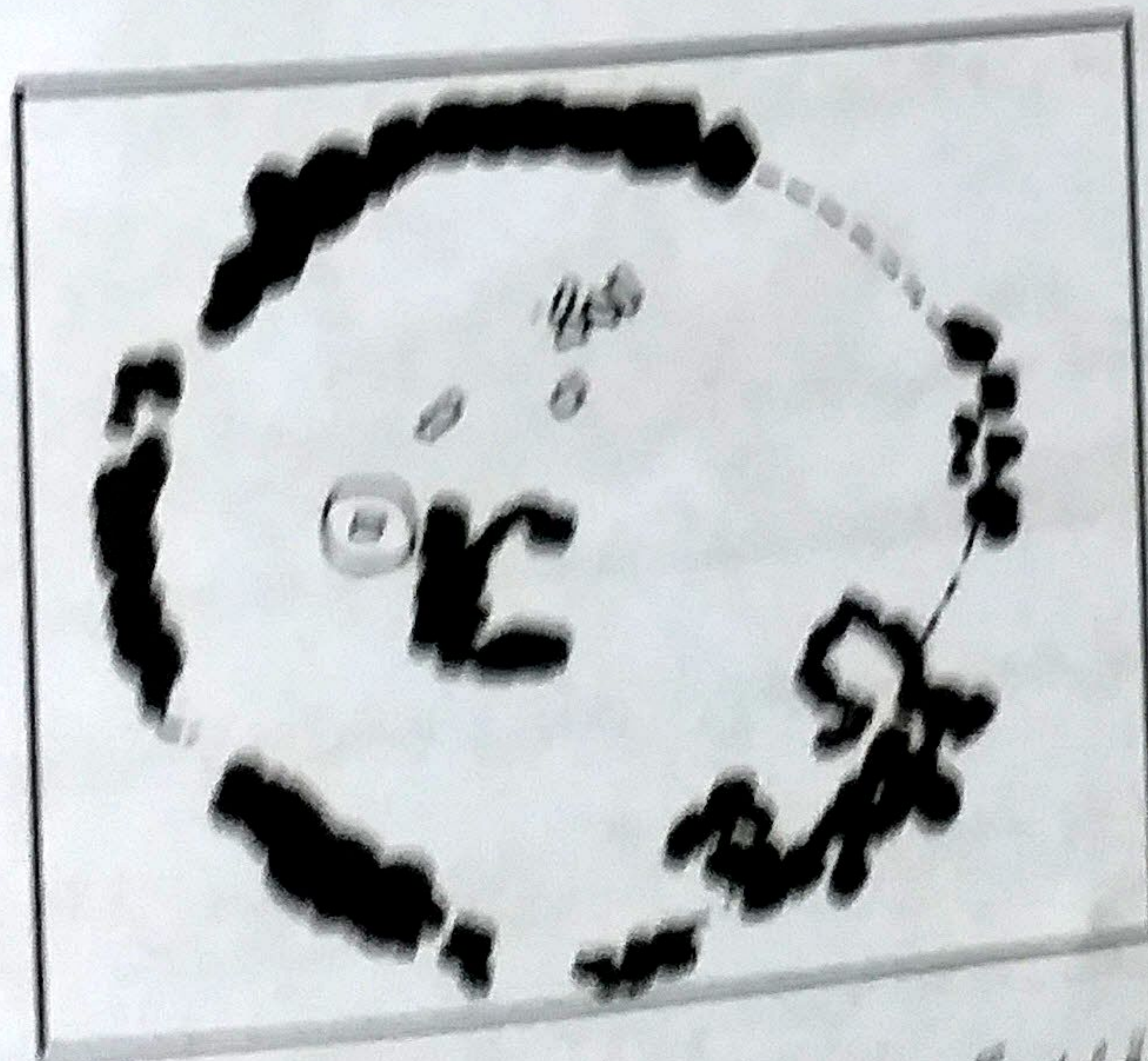
بسیاری از این نقاشی‌ها در مدخل غار که روشنایی در آن موجود بوده کشیده نشده‌اند، بلکه در قسمت‌های عقبی غار ترسیم شده‌اند، و این عمل حکایت از آن دارد که نقاشی‌ها جنبه تزئینی نداشته‌اند. به نظر می‌رسد علت ترسیم این تصاویر این بوده است که نخست بتواند حیوان را برای همیشه در اختیار خود (انسان) داشته باشد. برای نمونه در بدن برخی از حیوانات نیزه و یا تیر هم ترسیم شده و یا حتی ممکن است، بعد از کشیدن تصویر به طرف آن، نیزه و تیر هم پرتاب نموده باشند. دوم افراد همزیست در شکل دسته‌جمعی بر جانورانی که غذای اصیلشان را تأمین می‌کرد چیره شوند، و سوم این که، می‌خواسته‌اند با مکرر ساختن تصاویر جانوران بر صخره‌ها تعداد آن‌ها را بیشتر و نسلشان را بارورتر کنند. در هر صورت پس از فراغت از نقاشی، به دنبال شکار حیوان واقعی می‌رفته‌اند و این خود می‌رساند که عمل کشیدن نقاشی و بالاتر از آن خود نقاشی تا چه اندازه مورد نیاز و احتیاج مردم غارنشین بوده و حتی شاید او را شخص منحصر به فرد دانسته و مطالب مهم حیاتی چون شکار را، مربوط به او در گرو آثارش می‌دانسته‌اند.

هرچند زیباترین آثار انسان غارنشین، نقاشی‌ها و تصاویر روی دیوار غارهاست، اما آثار دیگری چون نقش برجسته و مجسمه کشف شده که از سنگ و استخوان بوده و تصاویر حیوانات را بر روی آن کنده و یا از آن‌ها مجسمه انسان را ساخته‌اند. آن‌چه که انسان این دوره در غارها از خود به جای گذاشته مربوط به دوره دیرینه سنگی است.

تقسیم قراردادی زمان پیش از تمدن بشر، تحت عنوان، دیرینه سنگی، میان سنگی و نوسنگی براساس تکامل ابزارهای سنگی و نحوه استفاده از آن‌ها است که زمان و طول مدت این دوره‌ها در بین مناطق مختلف جهان متفاوت است، ولی آن‌چه مسلم است، دوره دیرینه سنگی در بین‌النهرین از قدمت بیشتری برخوردار است و طبیعتاً شروع دوره‌های دیگر نیز در این منطقه (بین‌النهرین)، زودتر از سایر نقاطی است، که

فرهنگ‌های اولیه را در خود پذیرا شدند.
 قدر مسلم این است که دوره میان‌سنگی در اروپا، همزمان با عقب‌نشینی
 یخچال‌ها و نابودی ماموت‌ها بوده است. در این دوره، انسان موفق به اهلی کردن سگ
 شد. در دوره میان‌سنگی که برخی از دانشمندان آن را، مرحله گذر از دوره پارینه سنگی
 به نوسنگی دانسته‌اند، ابزارهای سنگی و نحوه زندگی انسان نخستین، قدری دست‌خوش
 داشته است. به این دلیل، دوره میان‌سنگی را مقدمه‌ای بر دوره نوسنگی می‌دانند.

دوره نوسنگی؛ در دوره نوسنگی انسان در راه تسلط بر محیط خویش گام بزرگی
 برداشت. در این دوره بود که انسان به کشاورزی پرداخت و موفق به اهلی کردن برخی
 جانوران وحشی گردید، و با این کار، از شکار کردن، به کشاورزی و دامداری و تشکیل
 نخستین گروه‌های روستایی روی آورد. به طور کلی دوره نوسنگی، دوره‌ای است که بشر
 از طبیعت جدا شده و دست به ساختمان و تغییر محیط طبیعی خود زد. اصولاً
 بزرگ‌ترین تحول در طول تاریخ پیدایش انسان را می‌توان به مرحله‌ای نسبت داد، که
 بشر از مراحل مختلف جمع‌آوری و گردآوری خوراک، به تولید خوراک نائل آمد. ایجاد
 خانه یا کلبه از شاخه‌ها، اولین ساخته بشر بود، که شکلی مدور داشت. انتخاب فرم
 دایره‌ای برای خانه از نظر اصول تکنیکی بیشتر به خاطر مشکلات سقف آن بوده است،
 عده‌ای معتقدند که انسان این فرم را از طبیعت و چیزهایی که در آن برای او ناشناخته و
 مظهر عظمت بودند، مثل خورشید و ماه، تقلید کرده است (ش، ۲).

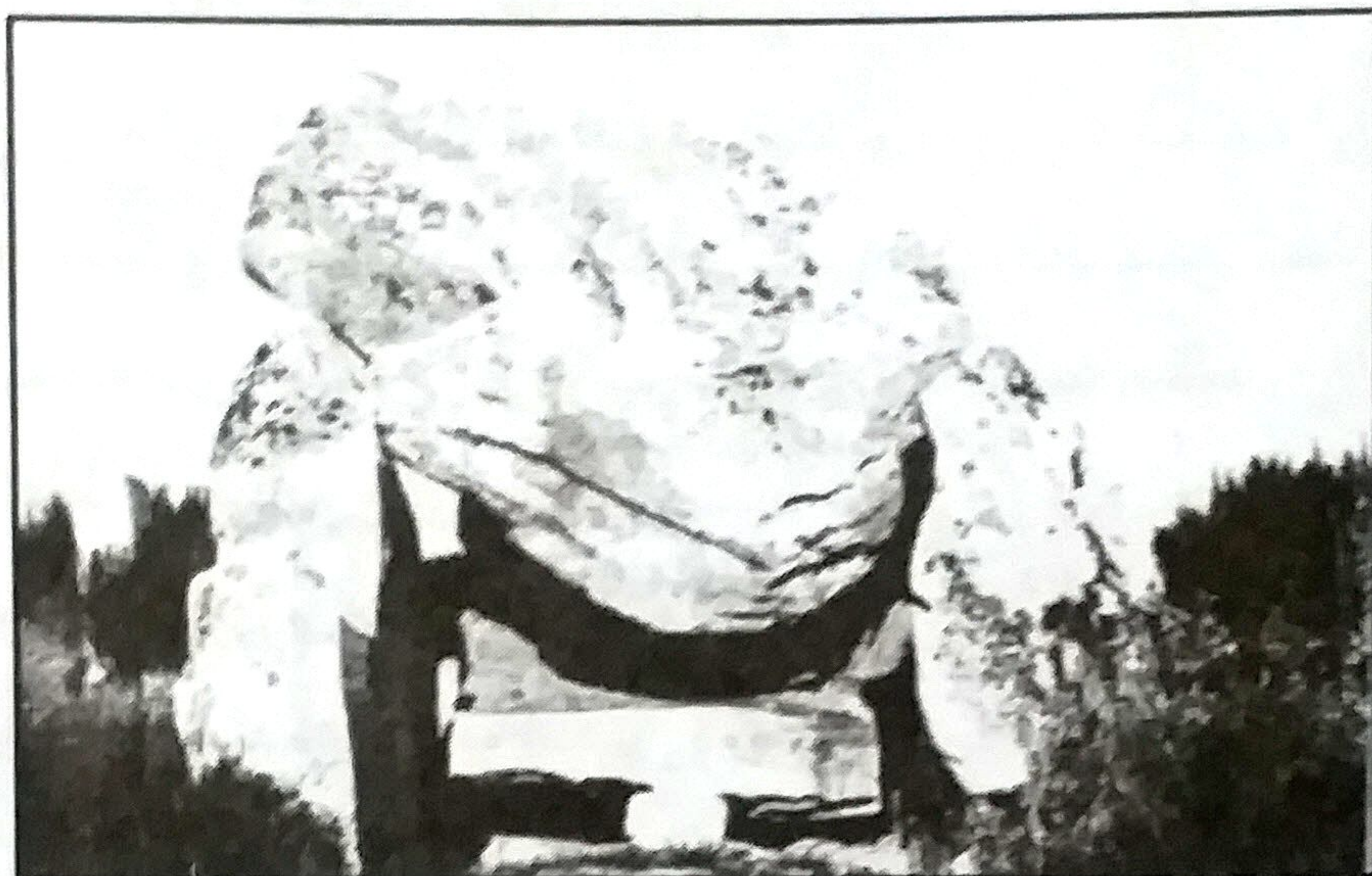

ش، ۲: نقشه یک سرپناه گودالی (Fletcher, 1989/27).

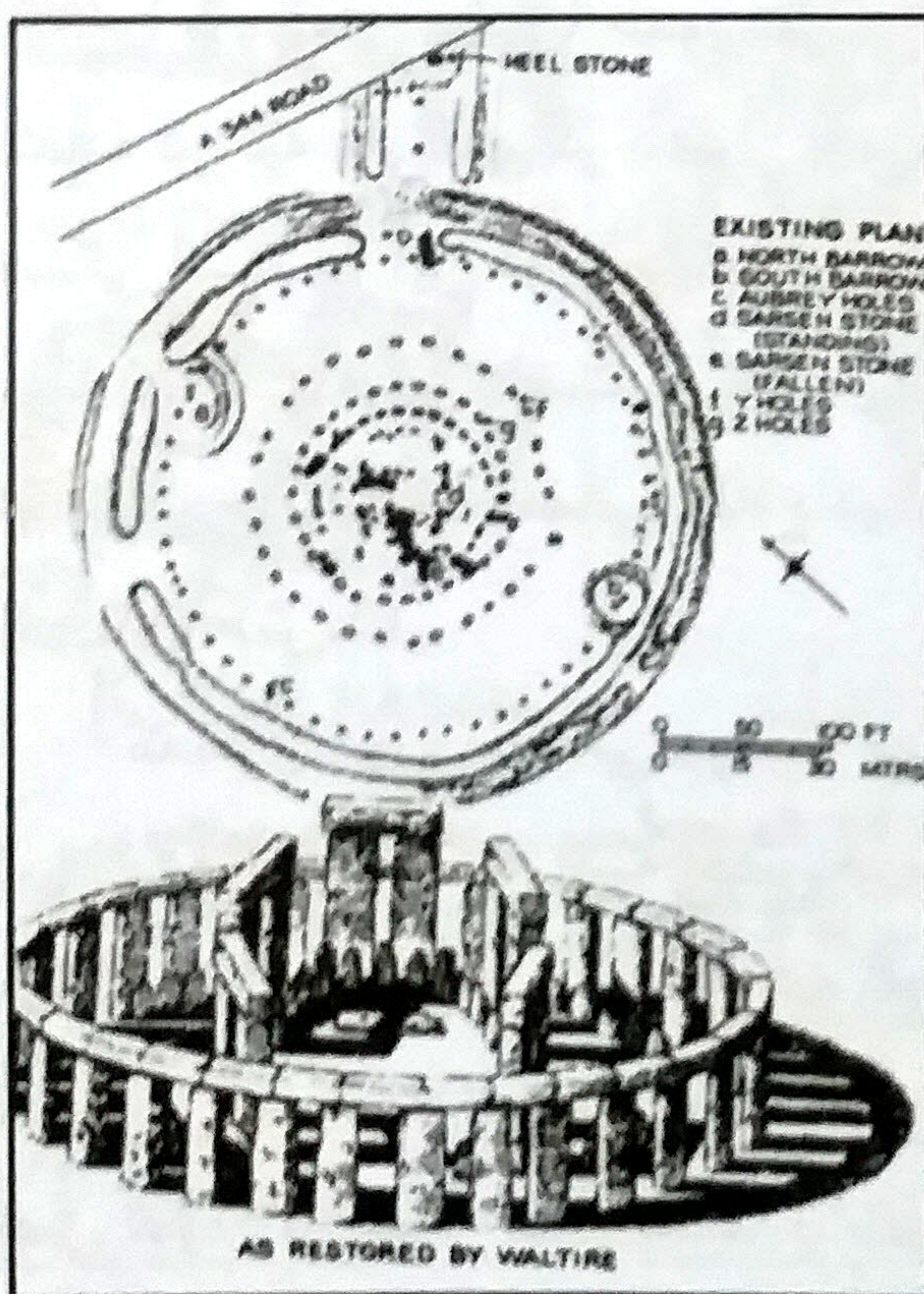
به طوری که اشاره رفت، کهن‌ترین منطقه‌ای که آثار ساختمانی بشر، در
 آن ایجاد گردید، در خاورمیانه بوده است، و به همین دلیل است که این منطقه را
 گهواره تمدن نامیده‌اند.

۵ معماری پیش از تاریخ

در مناطقی از اروپا، سنگ‌های عظیمی را بدون استفاده از ملات، بر روی هم قرار داده‌اند، ظاهراً این بناها جنبه مذهبی داشته‌اند. بعضی از این بناها مقبره و یا خانه مردگان بوده‌اند که دو سنگ بزرگ عمودی به عنوان پایه و سنگ بزرگ دیگری بر روی آن، به عنوان سقف به کار رفته است. این آثار تحت عنوان دولمن شناخته شده‌اند (جنسن، ۱۳۶۸: ۱۸)؛ (ش، ۳).

ش، ۳: تصویری از یک دولمن (جنسن، ۱۳۶۸: ۱۷).

ش، ۴: نقشه و پرسپکتیو استون هنج در انگلستان (Fletcher: 200).

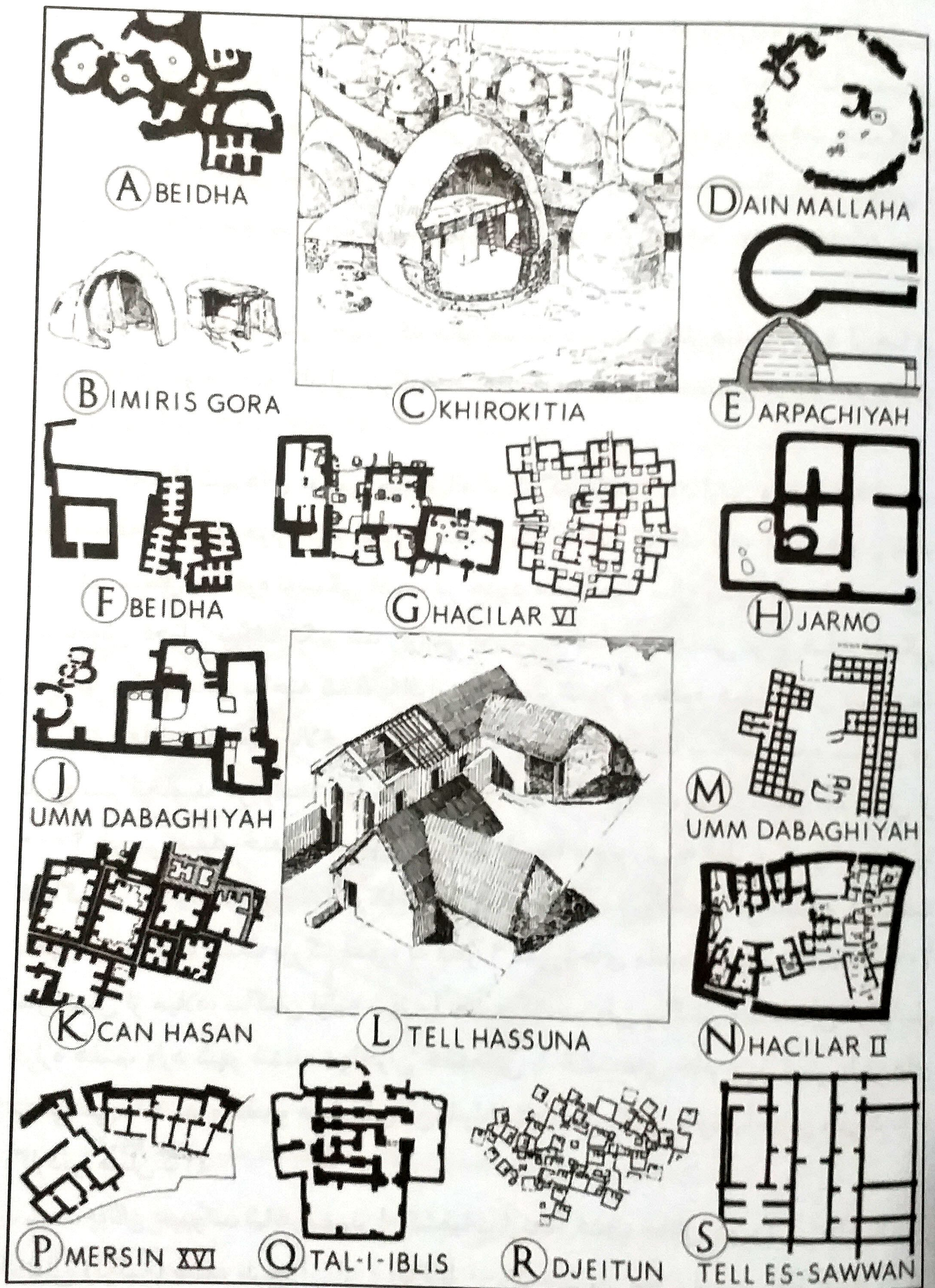
استون هنج: اثر دیگری که بسیار معروف است، استون هنج است که در سالزبوری جنوب انگلستان قرار دارد. این بنا دایره‌ای به قطر ۱۰۰ متر را تشکیل می‌دهد که با ۱۲۰ قطعه سنگ یکپارچه به ارتفاع ۵ متر و هریک به وزن ۵۰ تن به وجود آمده است. مجموع سوراخ‌ها و حدفصل میان سنگ‌ها ۵۶ متر است. این مجموعه حتی در دوران رومی‌ها نیز مورد توجه قرار گرفته بوده است. اما مطالعه جدی آن از سال ۱۶۶۶ میلادی آغاز گردید. تاکنون بسیاری از جنبه‌های ناشناخته این مجموعه را باز شناخته و روشن ساخته‌اند که بنای مزبور درحقیقت یک رصدخانه بوده است (ش، ۴).

آشنایی با معماری جهان

امروز می‌دانند که محور این تأسیسات در نقطه‌ای نصب شده، که در آن نقطه خورشید در تغییرات تابستانی خود در افق طالع می‌شده است. که حتی خسوف و کسوف را با آن پیشگویی می‌کرده‌اند و حتی ۱۹ سال دوران حرکات ماه را ممکن است، ستاره‌شناسان عهد حجر با آن مطالعه کرده باشند. پژوهشگران در سال‌های اخیر به این نتیجه رسیده‌اند که این مجموعه آثار سنگی وظیفه یک کامپیوتر ستاره‌شناسی را نیز به عهده داشته است (Fleteher, 1989:200).

انسان از زمانی که پای از غار بیرون نهاد و روی به دشت آورد، به فکر ایجاد سرپناهی که، دست‌ساز خویش باشد افتاد. سرپناه‌های نخستین انسان، به صورت بسیار ابتدایی بود، نمونه‌های این نوع آثار اولیه معماری متعلق به حدود ۸۰۰۰ ق.م است، که در برخی از نقاط جهان به جای مانده است. با تحولی که در نحوه زندگی انسان روی داد (مرحله شکار به کشاورزی) پیشرفتی که در تکنولوژی ابزاری پدید آمد، معماری آثار ساختمانی نیز پیشرفت نمود و به اشکال و فرم‌های خاصی پدید آمد. پی دیوارها از قلوه سنگ بود و روی آن‌ها را با لایه‌های گل که از رسوبات قرمز و به رنگ طبیعی بود و با قطعاتی به شکل خشت، به ابعاد تقریبی $10 \times 15 \times 25$ سانتی‌متر، جدا می‌کردند و با آن‌ها کلبه‌های خود را بنا می‌نمودند. دیوارها بین ۲۵ تا ۴۰ سانتی‌متر ضخامت داشتند و اتاق‌ها را با وسعتی برابر با حدود تقریبی $2 \times 2/5$ متر می‌ساختند. این نمونه مصالح، مورد استفاده در تپه علی‌کش در دهلران خوزستان بوده است، که آثار آن مربوط به دوره نوسنگی است. در این دوره خانه‌ها به صورت تک‌اتاقه بودند که مدخل ورودی آن‌ها تقریباً $1/5$ متر عرض داشت. به نظر می‌رسد، کف اتاق‌ها از گل یا خاک نرم کوبیده شده باشد، و از جزئیات ساختمانی اطلاع دیگری در دست نیست (ملک شهیرزادی، ۱۳۷۳: ۳۲-۱۳۰)؛ (ش، ۵).

معماری دوره نوسنگی در اکثر مناطق، احتمالاً با بکارگیری مصالح و فرم نقشه یکسانی، رایج بوده است. البته بعضی از مناطق جهان در مرحله پیشرفته‌تری قرار داشته، و مناطق دیگر به این صورت نبوده‌اند (جنسن، همان: ۷۵). آن‌چنان که از آثار به‌جای مانده برمی‌آید، انسان هم در روند تکاملی زندگی و هم در معماری، پیشرفت چشمگیری حاصل نموده به عنوان مثال بعدها توانست گل طبیعی را به خشت مبدل سازد و پس از گذشت سال‌ها و اندوختن تجارب بسیار، از آن نیز، به عنوان خشت پخته و مصالح بسیار عالی استفاده نماید.

۸ آشنایی با معماری جهان

معماری دوره نوسنگی در اکثر مناطق، احتمالاً با بکارگیری مصالح و فرم نقشه یکسانی، رایج بوده است. البته بعضی از مناطق جهان در مرحله پیشرفته‌تری قرار داشته، و مناطق دیگر به این صورت نبوده‌اند (جنسن، همان: ۷۵). آن‌چنان‌که از آثار به‌جای مانده برمی‌آید، انسان هم در روند تکاملی زندگی و هم در معماری، پیشرفت چشمگیری حاصل نموده به عنوان مثال بعدها توانست گل طبیعی را به خشت مبدل سازد و پس از گذشت سال‌ها و اندوختن تجارب بسیار، از آن نیز، به عنوان خشت پخته و مصالح بسیار عالی استفاده نماید.

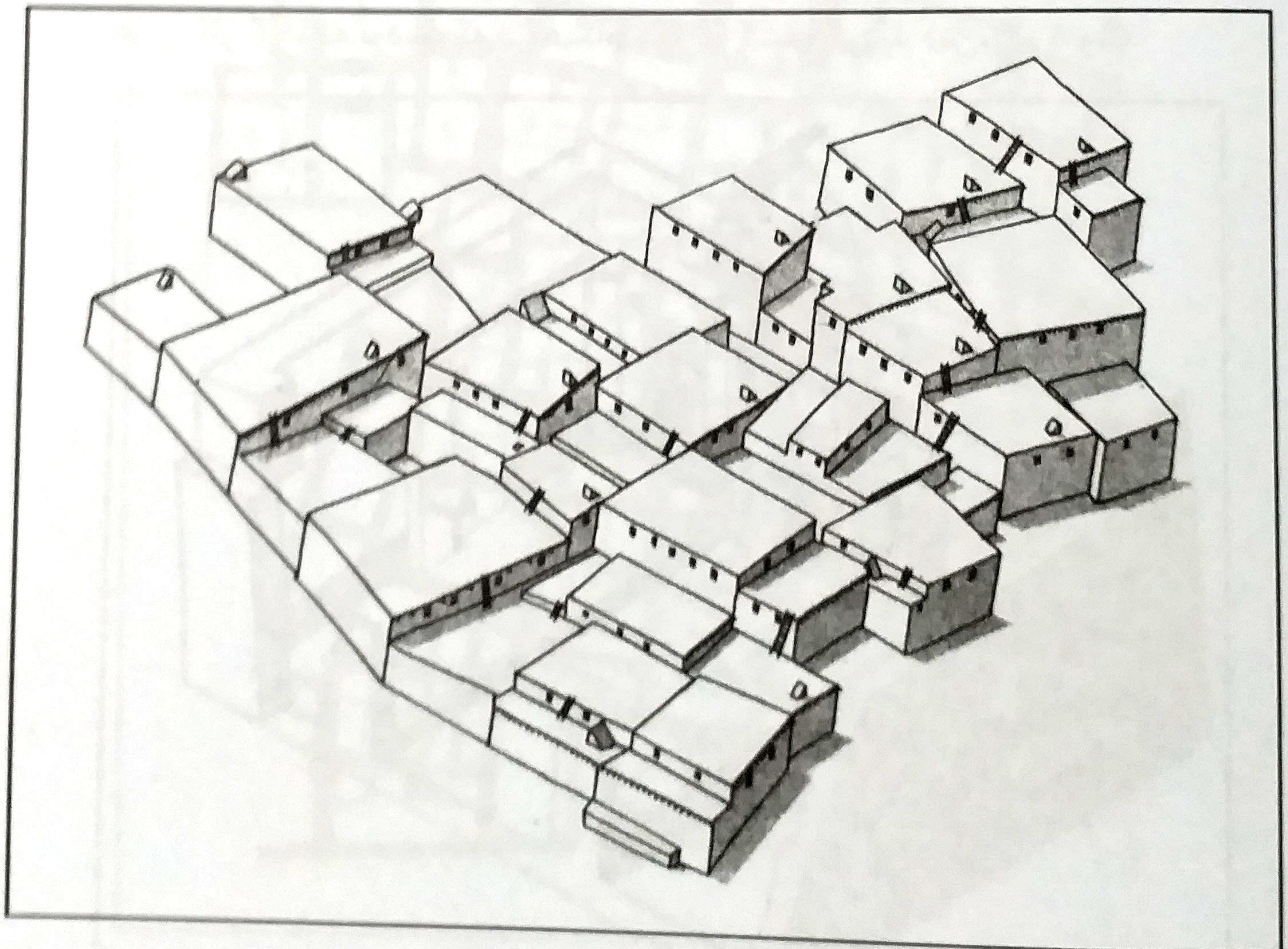
از آثار دوره نوسنگی جهان که حائز اهمیت هستند، مکان‌هایی مانند اریحا در اردن، چاتال هویوک در آناتولی (ترکیه) هستند که به شرح مختصری درباره هریک از آن‌ها می‌پردازیم:

اریحا: از شهرهای قدیمی خاورمیانه است، که در دره رود اردن واقع شده است. این منطقه در اوایل هزاره نهم پیش از میلاد، یک دهکده کوچک بود، که به عنوان یک روستای متعلق به دوره نوسنگی قدیم، در حدود هشت هزار سال پیش از میلاد مسیح، دستخوش تحولی شگفت‌انگیز شد زیرا در این شهر، خانه‌های خشتی بر پی‌های سنگی مدور یا بیضی شکل ساخته شده، با افزایش ثروت شهر و وجود همسایگان نیرومند، ضرورت حفاظت از شهر، بالاخره به ایجاد نخستین، استحکامات شناخته شده سنگی در تاریخ بشر انجامید. در اواسط هزاره هشتم، به طور تخمین، جمعیت شهر به بیش از ۲۰۰۰ نفر می‌رسید. خندقی عریض و سنگی داشت، و دیواری به قطر یک و نیم متر، گرداگردش کشیده شده بود. از ارتفاع دیوار ۳۶۰ سانتی‌متر بلندی باقی‌مانده و در سمت داخل آن نیز یک سنگ بزرگ مدور، به قطر ۹ متر برجای مانده است. در حدود ۷۰۰۰ سال پیش از میلاد، ساکنان اولیه شهر را تخلیه کردند، ولی ساکنان جدید آن در اوایل هزاره هفتم، وارد شهر شدند، مهاجران خانه‌هایی با خشت‌های خام چهارگوش با پی‌های سنگی می‌ساختند و کف و دیوارهای آن‌ها را استادانه گچ‌کاری و رنگ‌آمیزی می‌کردند (گاردنر، همان: ۴۵).

چاتال هویوک: شاید مهم‌تر از کشفیات اریحا، کشف چاتال هویوک و حاجیلار در آناتولی (ترکیه) باشد. تاریخ آن از ۶۵۰۰ تا ۵۷۰۰ پیش از میلاد است. آثار موجود در محلی به وسعت ۱۳ هزار متر مربع (که فقط ۴۰۰۰ مترمربع آن حفاری شده) قرار داشته، که یک فرهنگ نوسنگی به شمار می‌رود (گاردنر: ۴۶).

۹ معماری پیش از تاریخ

در کنار اریحا، چاتال هویوک را یکی از نخستین تلاش‌های بشر برای پی‌ریزی زندگی شهری دانسته‌اند. نظم موجود در نقشه شهر، نشان می‌دهد که آن را طبق نقشه‌ای نظری یا غیرتجربی تنظیم و ایجاد کرده‌اند. ویژگی این شهر آن است که هیچ خیابان یا کوچه‌ای ندارد. خانه‌ها به یکدیگر چسبیده‌اند و از پشت بام به یکدیگر راه دارند. این طرز خانه‌سازی با آن که ممکن است امروزه عملاً کار غیرممکنی به نظر آید، دارای امتیازاتی است، این‌گونه ساختمان‌ها که حائل یکدیگر بودند استحکامی بیش از ساختمان‌های تک ایستاده پیدا می‌کردند. چون دور تا دور شهر را حلقه پیوسته‌ای از ساختمان‌های دارای دیوارهای یک‌سره و رو به دهکده محاصره کرده بود. دفاع از آن بسیار آسان بود. بدین ترتیب، اگر دشمنی قادر بود، دیوار بیرونی را بشکند و از آن عبور نماید، به جای آن که داخل شهر شود، داخل اتاقی می‌شد، که مدافعانش روی پشت بام ایستاده بودند و این امر برای او اسباب خطر بود (Mellard, 1964:81-94)؛ (ش، ۶).

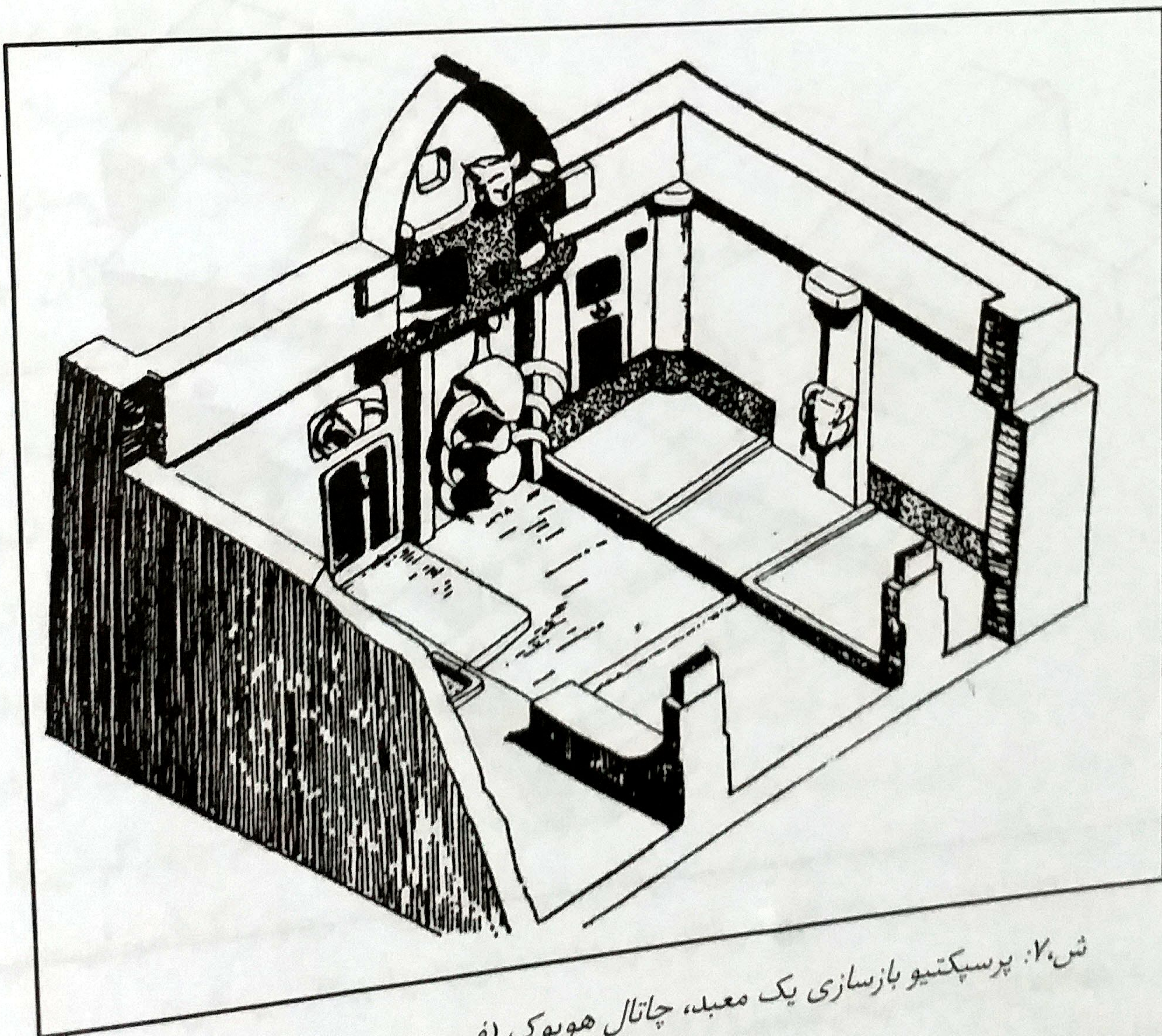
ش، عز پرسپکتیو بازسازی شده بخشی از چاتال هویوک (گاردنر، ۱۳۷۰: ۴۶).

در بعضی نقاط فضای باز حیاطی در میان انبوه متراکم ساختمان‌ها ایجاد شده، که به عنوان محل جمع‌آوری زباله مورد استفاده قرار می‌گرفت. خانه‌ها به اندازه‌های

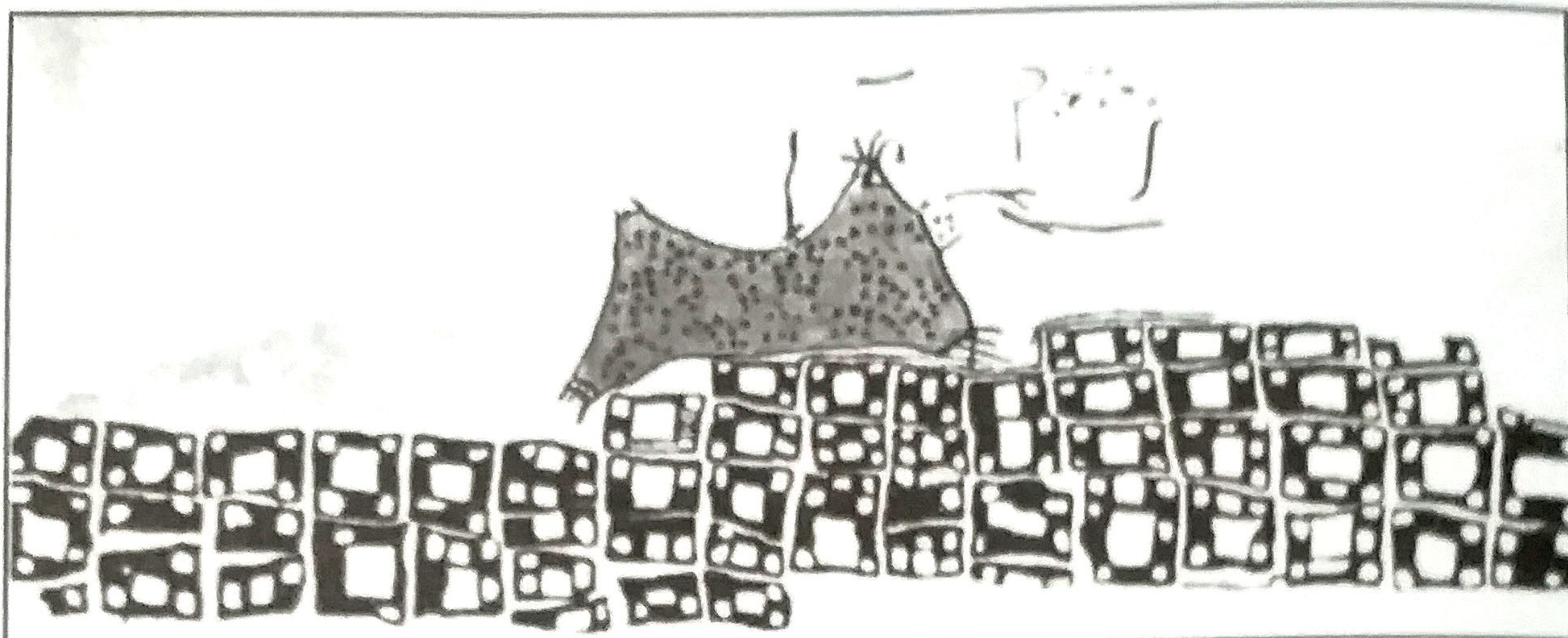
مختلف ولی با نقشه‌ای واحد ساخته می‌شدند، و دیوارهایشان از خشت خام بوده و با کلاف‌های محکم چوبی تقویت می‌شدند. دیوارها و کف اتاق‌ها را گچ‌کاری و رنگ‌آمیزی می‌کردند و از سکوه‌های کنار دیوار، برای خوابیدن، کار کردن و غذا خوردن استفاده می‌کردند.

نقاشی به دست آمده بر روی یکی از زیارتگاه‌های چاتال هویوک، حاکی از آن است که این شهر، براساس نقشه قبلی ساخته شده است. زیرا در آن نقشه، شهری با خانه‌های چهارگوش که تقریباً کنار هم ساخته شده‌اند، نشان داده شده است، و این شهر به احتمال زیاد، همان چاتال هویوک است (Mellard: 94-7).

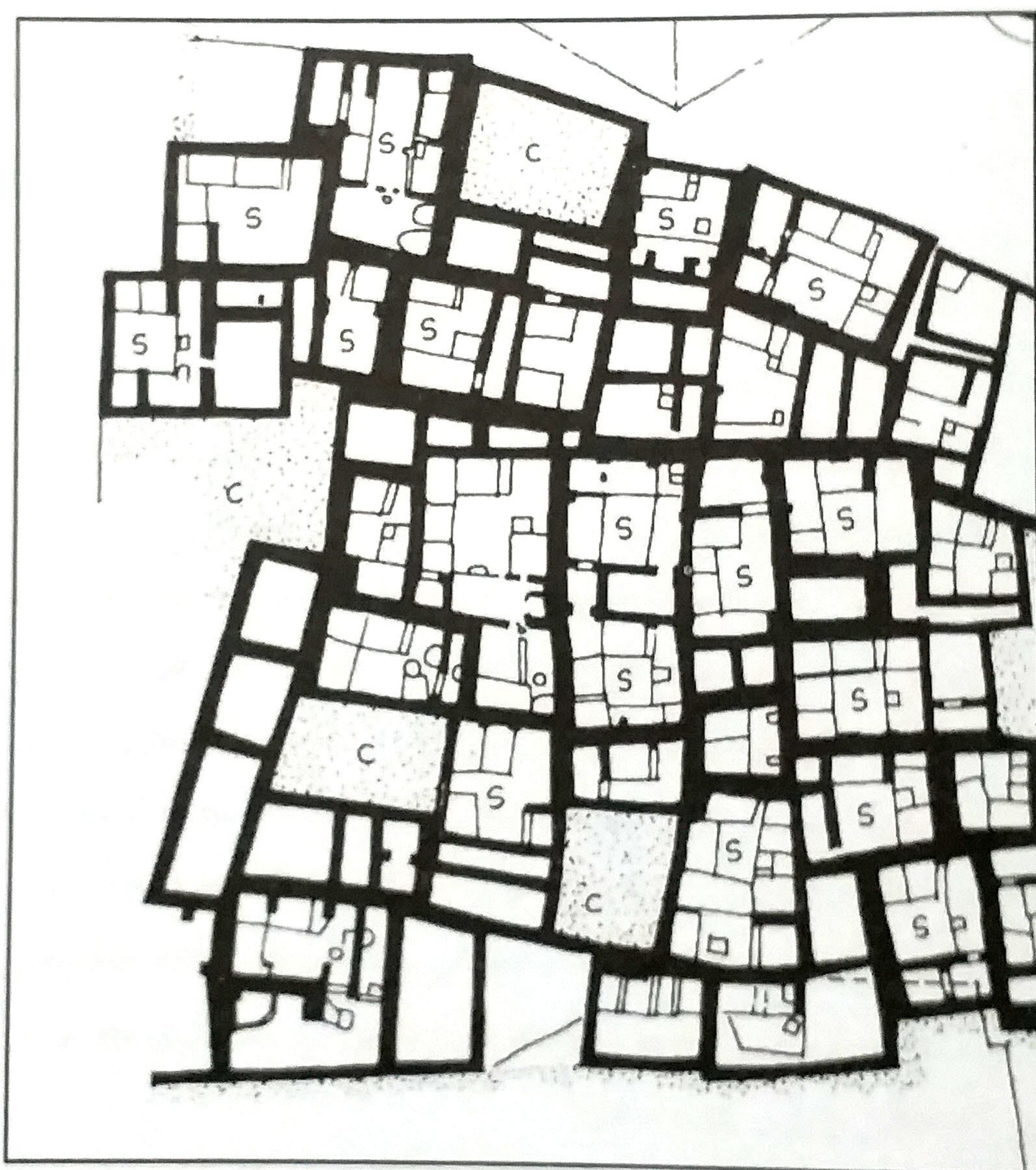
در پشت شهر، البته کمی دورتر و با مقیاسی کوچک‌تر، کوهی با دو قلعه دیده می‌شود، خط‌ها و نقطه‌هایی که از قلعه بلندتر خارج می‌شوند، به معنی فوران مواد آتشفشانی است این کوه شناسایی شده، در منطقه‌ای به نام کوه حسن داغ معروف است، و با ارتفاع ۳۱۸۰ متر که از چاتال هویوک دیده می‌شود. در داخل برخی از معابد، شاخ‌هایی کار گذاشته بودند، که در هنگام حفاری کشف گردید (ش، ۷، ۸ و ۹).

ش ۷: پرسپکتیو بازسازی یک معبد، چاتال هویوک (فیروزمندی، ۱۳۷۸: ۲۰۷).

ش. ۸: نقشه و منظره فوران آتشفشان (گاردنر، همان: ۴۹).

ش. ۹: نقشه بخشی از چاتال هویوک (Fletcher, 1989).